

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.67>
УДК 339.137.2

I. O. Федуняк,

к. е. н., доцент, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8399-5167>

В. С. Габор,

к. е. н., доцент, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5923-8564>

В. І. Літвінов,

д. філос. з економіки, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2826-0819>

СКЛАДОВІ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

I. Feduniak,

PhD in Economics, Associate Professor, SS NULES of Ukraine “Berezhany Agrotechnical Institute”

W. Habor,

PhD in Economics, Associate Professor, SS NULES of Ukraine “Berezhany Agrotechnical Institute”

V. Litvinov,

PhD in Economics, SS NULES of Ukraine “Berezhany Agrotechnical Institute”

COMPONENTS OF THE FINANCIAL AND LEGAL MECHANISM FOR ENSURING THE DEVELOPMENT OF SMALL ENTERPRISES IN THE AGRARIAN SPHERE OF ECONOMY

У роботі досліджено теоретичні та практичні підходи щодо діяльності малого підприємництва.

Встановлено, що фінансовий механізм є невід'ємним елементом фінансів, власне інструментом залучення фінансових ресурсів, розподілу перерозподілу ВВП в державі, адже фінансовий механізм дозволяє забезпечити реалізацію її фінансової політики.

В процесі дослідження визначено, що становлення, функціонування та розвиток малого підприємництва неможливі без відповідного законодавчого забезпечення, оскільки формування стабільної нормативно-правової бази з головною передумовою розвитку малого підприємництва.

Встановлено, що нагромадження зайвих нормативних документів значно ускладнює як етап створення, так і ведення підприємницької діяльності. Тому, одним із пріоритетів удосконалення фінансово-правового механізму регулювання розвитку підприємництва повинно стати спрощення юридичних процедур у правовідносинах “державна – підприємець”.

Обґрунтовано, що за допомогою права необхідно забезпечити не тільки обмежуючий вплив на підприємницьку діяльність, а й стимулюючий.

The paper examines theoretical and practical approaches to the activity of small business, which involves the choice of activities at one's own discretion, the involvement on a voluntary basis for entrepreneurship of property and funds of legal entities and citizens; independent formation of activity programs, etc.

It has been established that the financial mechanism is an integral element of finance, actually a tool for attracting financial resources, distributing GDP redistribution in the state, because the financial mechanism allows to ensure the implementation of its financial policy.

Analysis of the data shows that small business has an important role in the fight against unemployment, and in today's conditions it is a means of survival, and small business is a source of effective employment.

In the process of research, it was determined that the formation, functioning and development of small entrepreneurship is impossible without appropriate legislative support, since the formation of a stable regulatory and legal framework is the main prerequisite for the development of small entrepreneurship. Laws and by-laws are designed to promote the involvement of a wide range of people in entrepreneurial activities in order to stimulate the development of small businesses, with the provision of favorable tax, price, investment, innovation regimes and conditions for conducting foreign economic activities.

It has been established that the accumulation of unnecessary regulatory documents significantly complicates both the stage of creation and the conduct of business activities. Therefore, one of the priorities for improving the financial and legal mechanism for regulating the development of entrepreneurship should be the simplification of legal procedures in the legal relationship "state - entrepreneur".

It is substantiated that with the help of law it is necessary to provide not only a restrictive influence on entrepreneurial activity, but also a stimulating one.

The analysis proves that thanks to the harmonious interaction of financial components and their effective implementation with the help of well-thought-out tools and levers at all levels of the functioning of the financial mechanism, as well as under the appropriate regulatory and legal framework, the development of small entrepreneurship in Ukraine is ensured.

Ключові слова: *мале підприємництво, прибуток, ефективність функціонування, фінансовий механізм, законодавче забезпечення, правове регулювання.*

Keywords: *small business, profit, efficiency of functioning, financial mechanism, legal support, legal regulation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підприємницька діяльність є важливою складовою функціонування економіки, адже цілеспрямована та ефективна діяльність забезпечує зростання виробництва

товарів та послуг, а створення нових робочих місць та підвищення рівня доходу домогосподарств зменшує соціальні проблеми.

Із проголошенням незалежності України, коли розпочато етап становлення правового поля в підприємницькій діяльності, також зріс інтерес вчених до фінансових аспектів функціонування малого підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цим питанням присвятили праці такі провідні науковці: Л. Буряк, З. Варналій, О. Ватаманюк, Л. Воротіна, С. Дрига, В. Збарський, О. Квасовський, Д. Книш, О. Ковалюк, М. Крупка, О. Кундицький, Р. Ларіна, В. Ляшенко, І. Михасюк, В. Плиса, Ж. Поплавська, С. Реверчук, А. Хоронжий та ін.

Разом з тим, віддаючи належне розробкам усіх авторів, зазначимо, що невіршеними залишаються завдання щодо виявлення взаємозв'язків між фінансовими та інституційними показниками діяльності малих підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування основних напрямів удосконалення фінансово-правового механізму регулювання підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Малому підприємству відводиться особлива роль у соціально-економічному прогресі будь-якої країни – потенційного лідера національної економіки. Його важливість розкривається у поєднанні економіко-інвестиційних і соціальних функцій. Економіко-інвестиційне значення малого підприємства сформоване у: залученні чинників виробництва; насиченні ринку товарами та послугами; стабілізації ринкового середовища; наповненні бюджетів усіх рівнів; створенні та розвитку конкурентоспроможного середовища й забезпеченні демонополізації економіки тощо.

Необхідно зазначити, що головною метою діяльності суб'єкта малого підприємництва, тобто підприємця є отримання прибутку, що забезпечує задоволення суспільних та особистих потреб. Завдання, які стоять перед підприємцем, відносно реалізації мети наведені на рис.1.

Отже, підприємець є особою, яка завдяки поєднанню у собі власних

якостей та їхніх організаторських здібностей здійснює господарську діяльність за для задоволення суспільних та особистих потреб, а також отримання максимального прибутку із мінімальними затратами виробничих факторів.

Рис. 1. Характеристика мети та завдань малого підприємства

Згідно з Господарським кодексом України, підприємство – самостійний суб’єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб’єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами. Підприємництво, в свою чергу, – це господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку [1].

Мале підприємництво передбачає вибір діяльності на власний розсуд, залучення на добровільних засадах для підприємництва майна і коштів юридичних осіб і громадян; самостійне формування програм діяльності (виробничої та інших видів), вибір постачальників матеріальних ресурсів і споживачів виробленої продукції; самостійне ціноутворення товарів та послуг

відповідно до діючого законодавства України; вільний найм працівників для проведення бізнесу; залучення і використання природних, матеріально-технічних, трудових й інших видів ресурсів, якщо це не заборонено українським законодавством; користування на власний розсуд прибутком, який залишається у розпорядженні підприємства після сплати податків та інших платежів; самостійне ведення підприємцем чи юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності; використання навласний розсуд підприємцем належної йому частки виторгу [2, с. 11].

Сутність малого підприємництва полягає у прагненні підприємця завдяки науковій організації праці, ефективному використанні ресурсів, досягнень науково-технічного прогресу, ризику та власної ініціативи забезпечити потенційних покупців товарами та послугами відповідно до їхніх запитів і на підставі цього одержати максимально можливий прибуток [3, с. 20].

У соціальному значенні діяльність малих підприємств сприяє підвищенню зайнятості; задоволенню споживчого попиту населення; набуттю та розвитку навиків підприємницької діяльності, реалізації людського потенціалу. Задля підвищення ефективності функціонування та визначення перспектив розвитку вітчизняного малого підприємництва необхідного визначити сутність та розкрити структуру його фінансового механізму. Розглянувши сутність й встановивши важливу роль малого підприємництва в національній економіці, необхідно провести дослідження поняття та структури фінансового механізму його розвитку, як одного з основних елементів його функціонування.

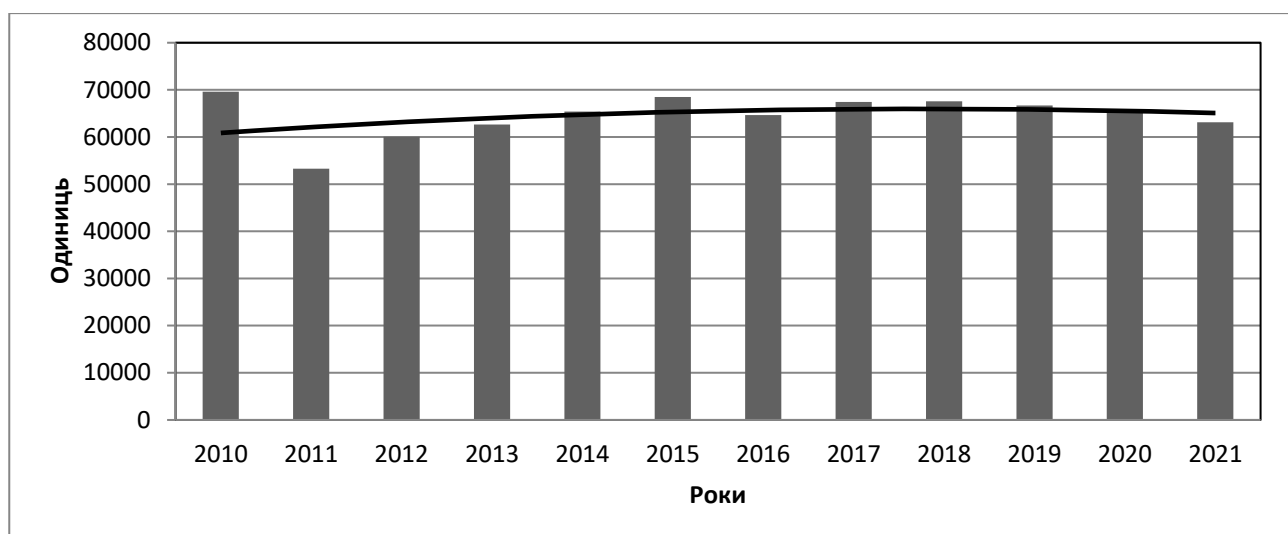
Фінансовий механізм є невід'ємним елементом фінансів, власне інструментом залучення фінансових ресурсів, розподілу перерозподілу ВВП в державі, адже фінансовий механізм дозволяє забезпечити реалізацію її фінансової політики. Отже, фінансовий механізм – це система взаємопов'язаних складових елементів, завдяки використанню яких проводиться управління фінансовими ресурсами, з метою їхньої оптимізації та отримання максимального ефекту.

В свою чергу, фінансовий механізм розвитку малого підприємництва – це сукупність фінансових методів, інструментів і важелів, які взаємопов’язані та взаємодіють між собою на державному, внутрішньому й ринковому рівнях, спрямовані на реалізацію економіко-інвестиційних та соціальних функцій малого підприємництва за відповідної нормативно-правової, інформаційної, інституційної й інфраструктурної систем його забезпечення [4, с. 83].

Слід відмітити низку переваг діяльності малих підприємств (у порівнянні з іншими підприємствами):

- завдяки невеликим розмірам характеризуються гнучкістю та можливістю швидкого адаптування до змін;
- менеджерами малих підприємств є їхні власники, що мають можливість прийняття більш простих й швидких рішень;
- мають низьку ієрархію, тому прислуховуються до порад працівників;
- мають підвищений рівень уваги до клієнтів.

Окрім зазначених переваг, малому бізнесу належить важлива роль у боротьбі із безробіттям, а також в умовах сьогодення є засобом виживання. Також малий бізнес виступає джерелом ефективної зайнятості, адже цей сектор економіки може залучити до своєї діяльності робітників з обмеженими знаннями роботи й досвідом та навчити їх в процесі праці (рис. 2).

**Рис. 2. Динаміка зміни кількості малих підприємств 2010-2021 рр.,
одиниць**

В Україні кількість малих підприємств у 2021 році становила 63118 одиниць, що в порівнянні з 2010 роком на 6488 одиниць менше. Це свідчить про те, що на даний час більшість підприємницьких структур малого бізнесу працюють збитково, про що свідчить динаміка їхнього зменшення.

Проте слід відзначити і ті перешкоди, що знаходяться на шляху підприємницької діяльності малого бізнесу: недовіра банківських установ до підприємств та підприємців, відсутність належного забезпечення та застави кредиту, надійна кредитна історія тощо. Обмеженість фінансових ресурсів є однією з найбільших проблем на етапі створення малого бізнесу.

Дослідники стверджують, що система показників, яка обрана для оцінки фінансового забезпечення, повинна відображати фінансовий стан підприємства у довгостроковій перспективі, характеризувати загальну фінансову структуру підприємства і ступінь його залежності від кредиторів та інвесторів. До таких показників він відносить коефіцієнт фінансової незалежності (фінансової автономії), коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами, маневреність власного капіталу, фінансова стійкість, коефіцієнт покриття інвестицій, коефіцієнт структури довгострокових вкладень, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів, коефіцієнт структури повернутого капіталу [5].

Становлення, функціонування та розвиток малого підприємництва неможливі без відповідного законодавчого забезпечення. Правові основи діяльності суб'єктів малого підприємництва, становлять сукупність правових документів (законів, положень, розпоряджень та ін.), які забезпечують провадження підприємницької діяльності, є регулятором їх відносини з державою, іншими суб'єктами, а також з великим розмаїттям фінансово-кредитних інститутів (банків, кредитних спілок, страхових компанія, інвестиційних компаній тощо).

Нормативно-правове забезпечення малого підприємництва поєднує нормативно-правові документи спеціального та комплексного характеру. Спеціальне законодавство – це сукупність нормативно-правових актів, які

мають характер прямої дії. Комплексне – це закони і акти, які мають широку сферу застосування, і, разом з тим, стосуються діяльності суб'єктів малого підприємництва [6, с. 4].

Верховна Рада України забезпечує нормативно-законодавчу базу державної політики підтримки щодо прийняття законів та інших актів. Правове середовище покликане створювати сприятливі умови розвитку цивілізованих ринкових відносин. Формування стабільної нормативно-правової бази з головною передумовою розвитку малого підприємництва. У даному напрямку законодавство має становити єдине правове поле як за взаємною узгодженістю норм права, так і за цілісною системою нормативного регулювання підприємницької діяльності.

Дієва нормативно-правова база повинна передбачати:

- чіткі правові гарантії, які б забезпечували свободу та захист підприємницької діяльності;
- удосконалення діючих правових актів, які регламентують підприємницьку діяльність, а також скасування нормативних документів, які заважають розвиток приватної ініціативи та підприємництва.

Закони та підзаконні нормативні акти покликані сприяти залученню до підприємницької діяльності широкого кола осіб, щоб стимулювати розвиток малого бізнесу, із забезпеченням сприятливих податкового, цінового, інвестиційного, інноваційного режимів та умов для проведення зовнішньоекономічної діяльності. Адже одна з важливих ролей у сприянні розвитку малого підприємництва належить інвестиціям, зокрема іноземним. Та необхідно відмітити, що темп їх приросту постійно зменшується, де першочерговою причиною зменшення іноземного інвестиційного навантаження у вітчизняні бізнес-структури є агресія російської федерації та як наслідок, значні валютні ризики, що пов'язані з цим.

В умовах сьогодення в Україні діє велика кількість нормативно-правових актів щодо регулювання підприємницької діяльності. Нагромадження зайвих нормативних документів значно ускладнює як етап створення, так і ведення

підприємницької діяльності. Тому, одним із пріоритетів удосконалення фінансово-правового механізму регулювання розвитку підприємництва повинно стати спрощення юридичних процедур у правовідносинах “держава – підприємець”.

Отже, можна стверджувати, що правове регулювання підприємницької діяльності охоплює специфічну діяльність держави щодо встановлення юридичних норм та засобів їх реалізації, а також діяльність безпосередніх учасників відносин – суб’єктів підприємництва. Відтак правове регулювання підприємництва – це комплексна категорія, яку можна охарактеризувати як правовий вплив на відносини в сфері реалізації права на підприємницьку діяльність, яка здійснюється через систему юридичних засобів, способів, форм та методів з метою приведення їх у відповідність до потреб підприємництва.

Малі та середні підприємства за певних умов і за підтримки з боку держави – тенденційно інноваційні, гнучкі й витратоефективні, мають підприємницький досвід і достатній професійний рівень [7, с. 88].

За допомогою права необхідно забезпечити не тільки обмежувачий вплив на підприємницьку діяльність, а й стимулюючий. Підприємництво покладається на конституційний захист і державну підтримку підприємництва як основного інституту суспільства, що забезпечує одержання прибутку, зайнятість населення і підвищення його життєвого рівня.

Таким чином, регулювання й підтримка малого бізнесу полягає, в основному, в розробці відповідної законодавчої й нормативної бази, організації спеціальних органів підтримки, розширенні доступу до фінансових ресурсів і інновацій, забезпеченні повної й своєчасної інформації та організації навчання працівників [8].

Для ефективного функціонування малого підприємства необхідним є реалізація оптимального варіанту спрощеної системи оподаткування. Законодавство України передбачає можливість застосування суб’єктами підприємництва як загальної, так й спрощеної системи оподаткування, яка сприяє полегшенню бізнес-процесів та забезпечує стабільний розвиток малого

підприємництва. Відповідно до Податкового кодексу спрощена система оподаткування, а також обліку та звітності є особливим механізмом справляння податків і зборів, яка встановлює заміну при сплаті окремих податків і зборів на сплату єдиного. Основним критерієм вибору в оптимальному співвідношенні є рівень податкового навантаження, а чинниками, які його визначають – це доходи й окремі види витрат суб'єкта малого підприємництва.

Зважаючи на вище викладене необхідно відмітити, що завдяки злагодженій взаємодії фінансових складових та ефективній їх реалізації за допомогою добре продуманих інструментів та важелів на всіх рівнях функціонування фінансового механізму, а також за відповідної нормативно-правової бази забезпечується розвиток малого підприємництва в Україні. Завдання кожного підприємця вбачається зокрема, у визначенні оптимального співвідношення та взаємодії головних складових, що дає можливість створювати сприятливі умови економічного розвитку даного суб'єкта господарювання.

Література

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Дата звернення 10 травня 2023 р.).
2. Буряк Л.Д. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2007. 423 с.
3. Хураса М. М. Мале підприємництво: економіко-організаційні аспекти діяльності : монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2009. 220 с. 21.
4. Боцьора Л.О. Поняття та структура фінансового механізму розвитку малого підприємництва. *Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. Випуск 31. Ч.1. С. 82-86.
5. Авраменко І.В. Фінансове забезпечення як фактор розвитку конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 2 (26). С.70-74.
6. Ластовецький А. Загальна характеристика законодавства у сфері підприємницької діяльності та основні тенденції його розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7. С. 3-5.

7. Вінник О.М. Господарське право: навч. посіб. 2-ге вид., змін, та доп. К., 2009. 766 с.

8. Жирко С.О. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/2/25.pdf> (Дата звернення 2 травня 2023 р.).

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), “Economic Code of Ukraine”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 10 May 2023).

2. Buriak, L.D. (2007), *Finansovyy menedzhment u malomu biznesi: navch. posib.* [Financial management in small business: a study guide], KNEU, Kyiv, Ukraine.

3. Khurasa, M. M. (2009), *Male pidpryiemnytstvo: ekonomiko-orhanizatsijni aspekty diial'nosti : monohrafiia* [Small entrepreneurship: economic and organizational aspects of activity: monograph.], RVV PUSKU, Poltava, Ukraine.

4. Bots'ora, L.O. (2014), “The concept and structure of the financial mechanism of small business development”, *Formuvannia rynkovoï ekonomiky v Ukraini : zb. nauk. prats*, vol. 31, no. 1, pp. 82-86.

5. Avramenko, I. V. (2014), “Financial support as a factor in the development of enterprise competitiveness”, *Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu*, vol. 2 (26), pp. 70-74.

6. Lastovetskyi, A. (2003), “General characteristics of legislation in the field of entrepreneurial activity and the main trends of its development”, *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, vol. 7, pp. 3-5.

7. Vinnyk, O.M. (2009), *Hospodars'ke pravo: navch. Posib.* [Commercial law: a study guide], 2nd ed, Kyiv, Ukraine.

8. Zhirko, S.O. (2007), “Problems of the development of small and medium-sized enterprises in Ukraine”, available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/2/25.pdf> (Accessed 10 May 2023).

Стаття надійшла до редакції 18.05.2023 р.